

10. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних економічних умовах діяльність кожного підприємства є предметом уваги великого кола учасників ринкових відносин, зацікавлених у результатах його функціонування. Для виживання підприємства в цих умовах його управлінському персоналу необхідно постійно стежити за ситуацією на ринку і забезпечувати високу конкурентоспроможність виробленої продукції (наданих послуг).

Одним з інструментів вивчення реальної конкурентоспроможності підприємства є аналіз його фінансового стану. Фінансовий стан – це результат економічної діяльності підприємства, що характеризується величиною засобів виробництва, їх розміщенням і джерелами утворення, це здатність підприємства фінансувати свою діяльність. Вона характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, необхідними для нормального функціонування підприємства, доцільним їх розміщенням та ефективним використанням. Фінансовий стан підприємства – це показник його кредитоспроможності, платоспроможності, фінансової конкурентоспроможності, виконання платіжних зобов'язань перед державою, іншими підприємствами, працівниками. Інформаційною базою для аналізу фінансового стану є бухгалтерська звітність підприємства, яка відображає його майновий і фінансовий стан на конкретну дату. Конкретними джерелами інформації є форми фінансової звітності (форма №1 – “Баланс”, форма №2 – “Звіт про фінансові результати”, форма №3 – “Звіт про рух грошових коштів”, форма №4 – “Звіт про власний капітал”, форма №5 – “Примітки до річної фінансової звітності”), дані статистичного, бухгалтерського та оперативного обліку стосовно фінансових ресурсів підприємства. Методологічні основи формування інформації у фінансовій звітності регламентуються Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку України.

При вивченні фінансового стану підприємства використовуються наступні види аналізу:

- горизонтальний (трендовий) аналіз – вивчення окремих показників фінансової звітності і їх похідних за ряд періодів, що дає можливість виявити тенденції абсолютних і відносних змін цих показників у динаміці;
- вертикальний (структурний) аналіз – розрахунок питомої ваги окремих статей у загальній валюті бухгалтерського балансу, тобто дослідження структури статей активу і пасиву на звітну дату, що дозволяє визначати й прогнозувати структурні зрушення у складі майна та капіталу і напрямках його використання;
- коефіцієнтний аналіз – визначення співвідношень між окремими абсолютними показниками (статтями звітності), що дозволяє провести їх порівняння з аналогічними даними за попередні періоди, з показниками конкурентів, із середньогалузевими показниками для дослідження закономірностей зміни фінансового стану підприємства, його конкурентоспроможності і визначення рейтингового місця даного підприємства серед інших підприємств галузі.

Основними напрямками аналізу фінансового стану підприємства є вивчення чинників, які позитивно чи негативно впливають на його фінансовий стан, підготовка відповідних проектів управлінських рішень щодо покращення фінансової стабільності та платоспроможності аналізованого підприємства, розробка заходів для оптимізації складу, структури й ефективного використання фінансових ресурсів.

Завдання аналізу фінансового стану підприємства можуть бути різними. Це залежить передусім від тих цілей, які ставлять перед аналізом його користувачі (власники і спеціалісти підприємства, кредитори, постачальники, покупці, конкуренти, податкові органи, аудиторські фірми, консультанти, юристи, профспілки та ін.), а також від специфіки виробничо-фінансової діяльності того чи іншого досліджуваного підприємства. Більш детальний аналіз фінансового стану підприємства може проводити його адміністрація, бо вона має змогу використовувати для цього дані всіх джерел інформації, що є на підприємстві.

У системі інформаційної бази фінансового аналізу центральне місце посідає бухгалтерський баланс, який є найважливішим джерелом даних про фінансовий

стан підприємства на певну дату. Він відображає стан коштів підприємства та їхніх джерел у грошовій оцінці й кінцевий результат його виробничо-фінансової діяльності. Як відомо, бухгалтерський баланс складається з двох частин: перша (ліва) – актив, друга (права) – пасив. У першій частині балансу відображаються склад і розміщення засобів підприємства, в другій – джерела створення цих засобів (зобов'язання перед державою, банками, бюджетом, постачальниками тощо). Сума активу балансу (валюта балансу) завжди повинна дорівнювати сумі пасиву. Кожна стаття балансу має грошовий вираз, що називається оцінкою статті. Баланс має три розділи активу балансу: 1 – необоротні активи, 2 – оборотні активи, 3 – витрати майбутніх періодів та п'ять розділів пасиву: 1 – власний капітал, 2 – забезпечення майбутніх витрат і платежів, 3 – довгострокові зобов'язання, 4 – поточні зобов'язання, 5 – доходи майбутніх періодів (див. рис. 10.1.).

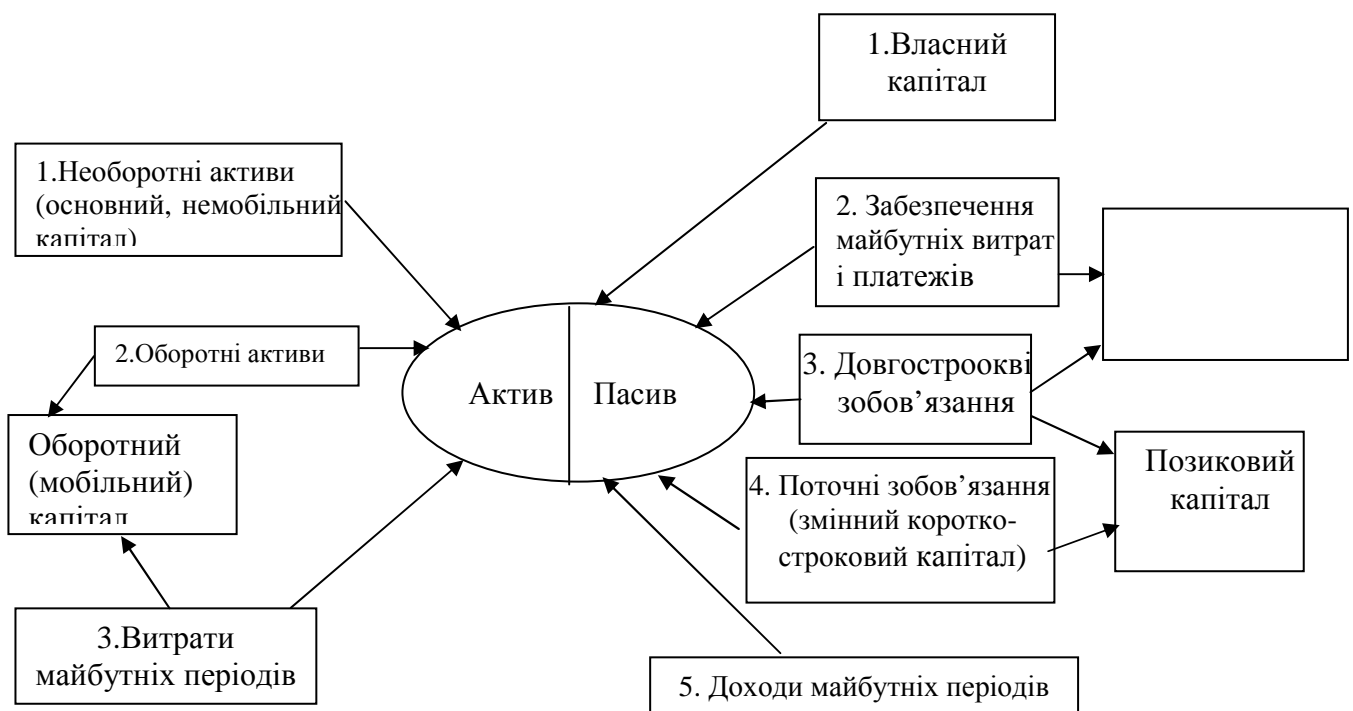

Рис. 10.1 – Склад активу й пасиву бухгалтерського балансу підприємства

Виходячи з цього, у процесі вивчення фінансового стану підприємства доцільно виконати аналіз балансу, майна і джерел його утворення, ліквідності й платоспроможності, фінансової стійкості, ділової активності та ймовірності банкрутства суб'єкта господарювання.

Аналіз балансу починають із встановлення зміни валюти балансу (вартості усього майна підприємства) за досліджуваний період. З цією метою порівнюється валюта балансу за звітний і попередній періоди. Зростання валюти балансу порівняно з минулим періодом оцінюється позитивно, це свідчить, як правило, про збільшення виробничих можливостей підприємства. Але при цьому слід звернути увагу на те, за рахунок чого зросла валюта. Якщо це сталося шляхом збільшення власного капіталу або хоча б його частки разом зі збільшенням суми позикових коштів, то таке зростання є позитивним. Однак треба замислитися при цьому над збільшенням тільки боргових зобов'язань. Зростання кредиторської заборгованості за низької ліквідності активів оцінюється негативно.

Зменшення загальної суми фінансових ресурсів підприємства (валюти балансу) означає спад (згорання) у його господарській діяльності (зниження попиту на продукцію, збитки від реалізації продукції, ліквідація недоамортизованих об'єктів основних засобів і нематеріальних активів, брак сировини, матеріалів, нестачі, псування товарно-матеріальних цінностей у разі невіднесення їх на винних, витрати за рахунок прибутку на матеріальне заохочення працюючих, на виплату дивідендів, на соціальні заходи в розмірах, які перевищують новостворені відповідні цільові фонди, зменшення суми короткотермінових і довго-термінових кредитів комерційних банків, інших позикових ресурсів тощо.)

Валюта балансу яскраво свідчить про те, якими фінансовими ресурсами володіє підприємство на звітну дату, а динаміка цього показника характеризує процес нарощування або, навпаки, зменшення фінансового потенціалу даного підприємства. Постійне зростання валюти балансу, тобто загальної суми фінансових ресурсів є ознакою фінансової стабільності господарювання будь-якого підприємства.

Слід зазначити, що валюта балансу відображає орієнтовану оцінку суми коштів, які є в розпорядженні підприємства. Ця оцінка є обліковою і не відображає в певній мірі реальної суми коштів, які можна отримати за майно в разі ліквідації підприємства. Вона залежить від ринкової кон'юнктури і може відхилитися в будь-який бік від звітної, особливо в період інфляції. Тому при аналізі валюти балансу треба враховувати фактор інфляції. Але при цьому слід мати на увазі,

що залежно від ступеня схильності до інфляційних процесів усі статті балансу класифікують на монетарні й немонетарні. До монетарних активів відносяться ті, що відображають засоби і зобов'язання в поточній грошовій оцінці (кошти, депозити, короткострокові фінансові вкладення, засоби в розрахунках). Ці статті балансу не підлягають переоцінці. Немонетарні активи – це основні засоби, виробничі запаси, незакінчене капітальне будівництво, незавершене виробництво, готова продукція, товари для продажу. Реальна вартість цих активів змінюється з бігом часу і зміною цін, а тому вони потребують переоцінки.

Для більш детального вивчення характеру динаміки і структурних змін окремих складових частин активу й пасиву балансу за досліджуваний період слід провести його горизонтальний і вертикальний аналіз (див. табл. 10.1.).

Таблиця 10.1. – Аналіз складу, структури і динаміки активу й пасиву бухгалтерського балансу, тис. грн.

Статті балансу	Код рядка балансу	Горизонтальний аналіз				Вертикальний аналіз			
		на початок звітного періоду	на кінець звітного періоду	темпер змін, % $\frac{зр.2}{зр.1} \cdot 100$	відхилення (+,-)		питома вага статей, %		відхилення, пункти
					абсолютне (гр.2-гр.1)	відносне, % $(\frac{зр.3}{зр.1} \cdot 100)$	на початок звітного періоду	на кінець звітного періоду	
АКТИВ	Б	1	2	3	4	5	6	7	8
1. Необоротні активи									
Нематеріальні активи:									
залишкова вартість	010								
первісна вартість	011								
знос	012								
Незавершене будівництво	020								
Основні засоби:									
залишкова вартість	030								
первісна вартість	031								
знос	032								
Довгострокові фінансові інвестиції:									
обліковані за методом участі в капіталі									
інших підприємств	040								
інші фінансові інвестиції	045								
Довгострокова дебіторська заборгованість	050								
Відстрочені податкові активи	060								
Інші необоротні активи	070								
Усього за розділом 1	080								

Продовження таблиці 10.1.

АКТИВ	Б	1	2	3	4	5	6	7	8
2. Оборотні активи									
Запаси:									
виробничі запаси	100								
незавершене виробництво	120								
готова продукція	130								
товари	140								
Векселі одержані	150								
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:									
чиста реалізаційна вартість	160								
первісна вартість	161								
резерв сумнівних боргів	162								
Дебіторська заборгованість за розрахунками:									
з бюджетом	170								
за виданими авансами	180								
з нарахованих доходів	190								
із внутрішніх розрахунків	200								
Інша поточна дебіторська заборгованість	210								
Поточні фінансові інвестиції	220								
Кошти та їх еквіваленти:									
у національній валюті	230								
в іноземній валюті	240								
Інші оборотні активи	250								
Усього за розділом 2	260								
3. Витрати майбутніх періодів	270								
БАЛАНС	280						100	100	-
ПАСИВ	Б	1	2	3	4	5	6	7	8
1. Власний капітал									
Статутний капітал	300								
Пайовий капітал	310								
Додатковий вкладений капітал	320								
Інший додатковий капітал	330								
Резервний капітал	340								
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350								
Неоплачений капітал	360								
Вилучений капітал	370								
Усього за розділом 1	380								
2. Забезпечення наступних витрат і платежів									
Забезпечення виплат персоналу	400								
Інші забезпечення	410								
Цільове фінансування	420								
Усього за розділом 2	430								

Продовження таблиці 10.1.

ПАСИВ	Б	1	2	3	4	5	6	7	8
3. Довгострокові зобов'язання									
Довгострокові кредити банків	440								
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450								
Відстрочені податкові зобов'язання	460								
Інші довгострокові зобов'язання	470								
Усього за розділом 3	480								
4. Поточні зобов'язання									
Короткострокові кредити банків	500								
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510								
Векселі видані	520								
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530								
Поточні зобов'язання за розрахунками:									
з одержаних авансів	540								
з бюджетом	550								
з позабюджетних платежів	560								
зі страхування	570								
з оплати праці	580								
з учасниками	590								
із внутрішніх розрахунків	600								
Інші поточні зобов'язання	610								
Усього за розділом 4	620								
5. Доходи майбутніх періодів	630								
БАЛАНС	640						100	100	-

Для загальної оцінки динаміки фінансового стану доцільно вивчати темп зміни валюти балансу (сукупних активів) в зіставленні з індексами таких важливих показників діяльності підприємства, як обсяг продажів і показники прибутку (валовий прибуток, операційний і чистий) Випередження темпів приросту обсягу продажів (доходу, виручки) від реалізації продукції порівняно з темпами приросту валюти балансу свідчить про покращення використання майна підприємства, про ефективніше використання фінансових ресурсів підприємства.

Якщо індекси зазначених показників будуть випереджати темпи зростання валюти балансу, то це свідчить про поліпшення використання засобів на підприємстві. У цьому разі має виконуватися наступне співвідношення індексів вказаних вище показників:

$$1 < I_B < I_{BK} < I_{\Pi} < I_{B\Pi} < I_{O\Pi} < I_{\text{ч}\Pi},$$

де I_B , I_{BK} , I_{Π} , $I_{B\Pi}$, $I_{O\Pi}$, $I_{\text{ч}\Pi}$ - відповідно індекси валюти балансу (сукупних активів), власного капіталу, обсягу продажів (реалізації продукції), валового, операційного і чистого прибутку.

Таке співвідношення показників є оптимальним, його прийнято називати „золотим правилом економіки підприємства”. Воно означає, що:

- підприємство нарощує економічний потенціал і масштаби своєї діяльності;
- обсяг реалізації продукції зростає швидше від економічного потенціалу (ресурси підприємства використовуються ефективніше);
- прибуток випереджає темпи зростання сукупного капіталу і обсягу реалізації продукції;
- підвищується рівень рентабельності продажів;
- зміцнюється фінансовий стан підприємства.

Використовуючи інформаційні дані бухгалтерського балансу, необхідно більш детально проаналізувати окремі складові частини його активу й пасиву. Слід зазначити, що стабільність фінансового стану підприємства передусім залежить від правильності й доцільності вкладення фінансових ресурсів у активи, тому для його оцінки треба дослідити склад і структуру майна, джерела його утворення і причини їх зміни. Особливу увагу при цьому необхідно приділити вивченню причин, що негативно впливають на фінансовий стан підприємства. Для вирішення цих завдань треба виконати горизонтальний та вертикальний аналіз вартості всього майна підприємства і суми джерел його утворення. Це дає змогу визначити динаміку зміни кожного виду майна і джерела його утворення порівняно з минулим періодом, а також вивчити причини структурних змін у їх складі, що мали місце в звітному періоді. Інформація, яка наводиться в пасиві балансу, дозволяє встановити не тільки структурні зміни у складі власного і позикового капіталу, перманентного (постійного) і змінного, а також установити, якою мірою підприємство може спиратися на власні кошти і скільки треба позичити. Пасив балансу показує, звідки взяли на підприємстві кошти, кому воно за них зобов'язане і наскільки ефективно використовуються власні й позичені кошти.

Горизонтальний та вертикальний аналіз майна і суми джерел його утворення взаємодоповнюють один одного. Тому доцільно у процесі такого аналізу використовувати аналітичні таблиці, що характеризують як структуру майна і суми його утворення, так і зміну окремих його видів (див. табл. 10.2.).

Таблиця 10.2. – Аналіз стану вартості майна підприємства і суми джерел його утворення, тис. грн.

Показники	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду	Зміна	
			тис. грн.	%
А	1	2	3	4
Показники складу і структури майна				
1. Необоротні активи (основний капітал)				
у відсотках до майна			-	
2. Оборотні активи (оборотний капітал)				
у відсотках до майна			-	
2.1. Запаси				
у відсотках до оборотного капіталу			-	
2.2. Дебіторська заборгованість				
у відсотках до оборотного капіталу				
2.3. Кошти та їх еквіваленти:				
у національній валюті.....				
у відсотках до оборотного капіталу			-	
в іноземній валюті				
у відсотках до оборотного капіталу			-	
3. Витрати майбутніх періодів				
у відсотках до майна			-	
Усього майна (валюта балансу)				
Показники складу і структури джерел формування майна				
1. Власний капітал				
у відсотках до майна			-	
1.1. Наявність власних оборотних коштів (2р.активу – 4р. пасиву)				
у відсотках до власного капіталу			-	
2. Позичені кошти (позиковий капітал)				
у відсотках до майна			-	
2.1. Довгострокові позики				
у відсотках до позичених коштів			-	
2.2. Короткострокові позики				
у відсотках до позичених коштів			-	
2.3. Кредиторська заборгованість				
у відсотках до позичених коштів			-	
3. Доходи майбутніх періодів				
у відсотках до майна			-	
Усього сума джерел утворення майна (валюта балансу)				

Крім з'ясування спрямованості зміни всього балансу, його основних частин (активу та пасиву), варто більш детально проаналізувати характер зміни окремих

статей і розділів, тобто здійснити подальший аналіз як по горизонталі, так і по вертикалі. Зокрема доцільно виконати поглиблений аналіз складу, структури і динаміки необоротних, нематеріальних і оборотних активів, вивчити стан виробничих запасів, дебіторської заборгованості, види і терміни її утворення, дослідити кошти та їх еквіваленти. При подальшому аналізі треба вивчити динаміку і структуру власного капіталу, позикових коштів, кредиторської заборгованості, з'ясувати причину змін окремих їх складових і дати оцінку цим змінам за досліджуваний період. У процесі такого аналізу можна використати аналітичні таблиці, в підметі яких наводять перелік аналізованих показників (складових досліджуваних статей), а в колонках присудка відображають фактичні дані, що характеризують абсолютні значення цих показників на початок і кінець звітнього періоду, їх питому вагу, а також абсолютні й відносні відхилення.

Позитивної оцінки заслуговує такий стан, при якому в активі балансу збільшується величина коштів, цінних паперів, короткострокових і довгострокових фінансових вкладень і, як правило, основних засобів, капітальних вкладень, нематеріальних активів і виробничих запасів, а в пасиві зростають суми власного капіталу, прибутку, резервного фонду, фондів спеціального призначення. Негативної оцінки заслуговує наявність і збільшення за статтями „Збитки” і „Резерви за сумнівними боргами”. Як правило, тривожним сигналом є різке збільшення дебіторської та кредиторської заборгованості порівняно з попереднім періодом. Ознакою незадовільної роботи підприємства є наявність простроченої дебіторської і кредиторської заборгованості. Слід зазначити, що як збільшення, так і зменшення дебіторської і кредиторської заборгованості можуть призвести до негативних наслідків для фінансового стану підприємства. Наприклад, зменшення дебіторської заборгованості відносно кредиторської може статися через погіршення партнерських стосунків з клієнтами (зменшення кількості покупців продукції) і, навпаки, збільшення дебіторської заборгованості проти кредиторської може бути наслідком неплатоспроможності покупців продукції (послуг). Аналізуючи дебіторсько-кредиторську заборгованість, слід дослідити причини її виникнення, виходячи з конкретної виробничої ситуації на підприємстві.

Фінансові результати підприємства значною мірою залежать від стану виробничих запасів. З метою нормального ходу виробництва і збуту продукції виробничі запаси повинні бути оптимальними. Великі надпланові запаси можуть призвести до заморожування оборотного капіталу, уповільнення його оборотності, а в результаті погіршується фінансовий стан підприємства. У той же час, нестача виробничих запасів також негативно впливає на фінансовий стан підприємства, оскільки скорочує виробництво і зменшує величину прибутку. Виходячи з цього, у процесі аналізу виробничих запасів необхідно на це звертати увагу і визначати оптимальну їх величину.

Становить інтерес вивчення співвідношення динаміки оборотних і необоротних активів, а також дослідження стану майна і ефективності його використання. З цією метою під час проведення аналізу фінансового стану підприємства можна використати наступні показники (тут і далі при їх розрахунку використовують коди рядків з форми №1 “Баланс”).

1. Коефіцієнт співвідношення (координації) оборотних (мобільних) і необоротних (немобільних) активів (коефіцієнт мобільності активів):

$$\frac{\text{Оборотні активи (оборотний капітал) (р.260+р.270)}}{\text{Необоротні активи (необоротний капітал) (р.080)}}$$

Якщо оборотні активи (кошти) збільшуються, а необоротні кошти зменшуються, то це означає, що на даному підприємстві спостерігається позитивна тенденція прискорення оборотності всього капіталу (майна), підвищення рівня його прибутковості і покращення фінансового стану. Абсолютна величина цього коефіцієнта рекомендується на рівні 0,5 [10].

1. Коефіцієнт мобільності вартості майна:

$$\frac{\text{Оборотні активи (р.260 + р. 270)}}{\text{Вартість майна (валюта балансу) (р.280)}}$$

3. Коефіцієнт мобільності оборотних активів:

$$\frac{\text{Оборотні виробничі активи (найбільш мобільні) (р.100+р.120+р.270)}}{\text{Оборотні активи (р.260+р.270)}}$$

4. Коефіцієнт співвідношення оборотних виробничих активів (фондів) і вартості всього майна:

$$\frac{\text{Оборотні виробничі активи (р.100+р.120+р.270)}}{\text{Вартість майна (валюта балансу) (р.280)}}$$

Збільшення коефіцієнтів мобільності вартості всього майна і оборотних активів свідчить про наявність тенденції прискорення оборотності майнових засобів підприємства.

В умовах ринкових відносин, коли можлива ліквідація підприємств через їх банкрутство, одним з найважливіших показників фінансового стану є ліквідність та платоспроможність. Ліквідність підприємства – це його спроможність перетворювати свої активи на гроші, а платоспроможність – це можливість даного підприємства наявними грошовими ресурсами своєчасно погасити свої строкові зобов'язання. Ці поняття дуже близькі, але перше більш містке. Від ступеня ліквідності активів балансу залежить платоспроможність підприємства, це один з важливих індикаторів його фінансового стану.

Основою (фундаментом) ліквідності й платоспроможності підприємства є ліквідність його бухгалтерського балансу, що базується на рівновазі активів і пасивів. Тому при вивченні фінансового стану підприємства необхідно здійснити аналіз ліквідності його бухгалтерського балансу, суть якого полягає в порівнянні коштів з активу, згрупованих за ознакою їхньої ліквідності, із зобов'язаннями за пасивом, об'єднаними за строками погашення і в порядку цих строків.

Виходячи з цього, всі активи підприємства умовно поділяються на такі групи [7,16]:

1. Найбільш ліквідні активи (A_1), – це суми за всіма статтями коштів та їх еквівалентів, які можна використати для здійснення короткострокових розрахунків негайно (рядки 230,240 другого розділу активу балансу).
2. Активи, що швидко реалізуються (A_2), – це активи, для перетворення яких у наявні кошти потрібний певний час. До цієї групи можна включити дебіторську заборгованість та інші оборотні активи (рядки 150, 160, 170, 180, 210, 220). Ліквідність цієї групи оборотних активів залежить від платоспроможності платників, форм розрахунків, оформлення банківських документів, кваліфікації фінансових працівників тощо.

3. Активи, що реалізуються повільно (A_3), – до них належать запаси сировини, матеріалів, готової продукції, незавершене виробництво, інші оборотні активи (рядки 100, 120, 130, 140, 250, 270). Для трансформації цих активів у готівку потрібний значно більший термін.
4. Важкореалізовані активи (A_4) – це активи, призначені для використання в господарській діяльності підприємства протягом тривалого періоду часу. До цієї групи включають усі статті першого розділу активу балансу “Необоротні активи” (рядок 080), та всі інші активи, які не ввійшли до перших трьох груп.

У свою чергу, пасиви балансу підприємства, тобто його зобов’язання за ступенем зростання термінів їх погашення також поділяються на чотири групи [7, 16]:

1. Найбільш термінові (негайні) зобов’язання (Π_1) – це прострочені зобов’язання і зобов’язання, строки сплати яких настають негайно. До цієї групи включають кредиторську заборгованість (рядки 530 до 610 вкл.) і кредити банку, терміни повернення яких настали.
2. Короткострокові зобов’язання (Π_2) – це зобов’язання, строки сплати яких настають у найближчий час. До цих зобов’язань можна віднести короткострокові кредити банків (рядок 500), поточну заборгованість за довгостроковими зобов’язаннями (рядок 510), векселі видані (рядок 520).
3. Довгострокові зобов’язання (Π_3) – це зобов’язання, строки сплати яких віддалені на більш тривалий час. У цю групу включають довгострокові зобов’язання (рядок 480).
4. Постійні зобов’язання (Π_4), які не мають фіксованого строку сплати. Це насамперед власний капітал, що постійно перебуває в розпорядженні підприємства (рядок 380, а також рядки 430, 630).

Підприємство буде ліквідним, якщо його поточні активи перевищуватимуть короткострокові зобов’язання.

Для визначення ліквідності балансу необхідно зіставити підсумки по кожній наведеній вище групі активів і пасивів. Баланс вважається абсолютно ліквідним, якщо виконуються такі умови [16,22]:

- 1) найбільш ліквідні активи перевищують термінові (негайні) зобов'язання або дорівнюють їм ($A_1 \geq P_1$);
- 2) активи, що швидко реалізуються, дорівнюють короткостроковим зобов'язанням або більші за них ($A_2 \geq P_2$);
- 3) активи, що реалізуються повільно, дорівнюють довгостроковим зобов'язанням або більші за них ($A_3 \geq P_3$);
- 4) важкореалізовані активи менші за постійні зобов'язання ($A_4 \leq P_4$).

Дослідження під час проведення фінансового аналізу співвідношень цих груп активів і пасивів за кілька періодів дозволяє виявити основні тенденції зміни в структурі балансу і його ліквідності.

Якщо виконуються перші три умови (поточні активи перевищують зовнішні зобов'язання підприємства), то обов'язково буде виконуватися і остання умова, оскільки це свідчить про наявність у даного підприємства власних оборотних коштів, що забезпечує його фінансову стійкість. У той же час якщо не виконується одна з перших трьох умов, то це вказує на те, що фактична ліквідність балансу відрізняється від абсолютної, тобто в даному випадку баланс не можна вважати абсолютно ліквідним. При аналізі ліквідності балансу можна використати наступну аналітичну таблицю (див. табл. 10.3.).

Таблиця 10.3. – Аналіз ліквідності балансу, тис. грн.

Актив	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Пасив	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Платіжний надлишок або недостача (+,-)	
						На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1.Найбільш ліквідні активи (A_1)			1.Термінові (негайні пасиви (P_1))				
2.Швидко реалізовані активи (A_2)			2.Короткострокові зобов'язання (P_2)				
3.Повільно реалізовані активи (A_3)			3.Довгострокові зобов'язання (P_3)				
4.Важкореалізовані активи (A_4)			4.Постійні зобов'язання (P_4)				

При вивченні фінансового стану підприємства для оцінювання його ліквідності й платоспроможності використовують поряд з абсолютними показниками ще такі відносні коефіцієнти-індикатори:

1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності ($K_{a.l.}$) – визначається відношенням найбільш ліквідних активів (A_1) до поточної кредиторської заборгованості підприємства ($\Pi_1+\Pi_2$):

$$K_{a.l.} = [A_1] : [\Pi_1+\Pi_2].$$

Цей коефіцієнт показує, яку частину короткострокової заборгованості підприємство може погасити негайно. Чим більша його величина, тим вища гарантія погашення боргів. Теоретично достатнім вважається, якщо коефіцієнт абсолютної ліквідності знаходиться у межах 0,2 – 0,35 [10]. Це означатиме, що підприємство на 20-35% може в поточний момент погасити всі свої короткострокові борги і платоспроможність його є нормальною.

2. Коефіцієнт швидкої (термінової, строгої) ліквідності ($K_{ш.л.}$) – обчислюється відношенням суми грошових коштів, короткострокових фінансових вкладень і дебіторської заборгованості (A_1+A_2) до поточної кредиторської заборгованості ($\Pi_1+\Pi_2$):

$$K_{ш.л.} = [A_1+A_2] : [\Pi_1+\Pi_2].$$

За світовим досвідом, цей показник має наближатися до 0,7 – 1 [22]. Якщо у складі оборотних активів значну питому вагу займають кошти і їхні еквіваленти (цінні папери), то це співвідношення може бути меншим. Коефіцієнт допомагає оцінити можливість погашення підприємством короткострокових зобов'язань у разі його критичного стану. У західній економічній літературі його називають коефіцієнтом миттєвої оцінки.

3. Коефіцієнт покриття (загальний коефіцієнт ліквідності, загальний коефіцієнт покриття боргів, коефіцієнт поточної ліквідності) ($K_{п.}$) – узагальнюючий коефіцієнт ліквідності, що розраховується відношенням поточних активів ($A_1+A_2+A_3$) до поточних зобов'язань ($\Pi_1+\Pi_2$):

$$K_{п.} = [A_1+A_2+A_3] : [\Pi_1+\Pi_2].$$

Він показує ступінь покриття оборотними активами величини поточних кредиторських зобов'язань, тобто скільки грошових одиниць поточних активів припадає на одну грошову одиницю поточних зобов'язань. При співвідношенні 1:1 поточні активи дорівнюють короткостроковим зобов'язанням. Якщо на підприємстві зазначене співвідношення буде нижче за 1:1, то це є яскравим свідченням високого фінансового ризику, оскільки дане підприємство не в змозі оплатити свої рахунки. Чим вищим є цей показник, тим більша впевненість кредиторів, що борги будеуть погашені. Якщо поточні активи перевищують поточні зобов'язання, то підприємство вважається ліквідним. Значення цього показника залежить від сфери (галузі) і виду діяльності. У європейській аналітичній практиці визнано, що поточні активи повинні вдвічі перевищувати короткострокові зобов'язання. Теоретичне значення коефіцієнта покриття має бути в межах 1,5-2,5 [8,22,23].

Використання під час проведення фінансового аналізу підприємства різних показників ліквідності диктується різними інтересами споживачів аналітичної інформації. Так, коефіцієнт абсолютної ліквідності є важливим для постачальників сировини і матеріалів, коефіцієнт швидкої ліквідності – для банків, а коефіцієнт покриття викликає відповідний інтерес у покупців і власників акцій та облігацій підприємства.

Аналізуючи показники ліквідності, треба мати на увазі, що величина їх є в певній мірі умовною, оскільки ліквідність активів і терміновість зобов'язань за балансом підприємства можна визначити досить приблизно. Це залежить від негативного впливу різних чинників (оборотності запасів, дебіторської заборгованості, частки залежалих матеріалів і готової продукції, питомої ваги прострочених і нереальних для стягнення платежів та ін.), що свідчить про погіршення ліквідності активів. Тому підприємство з цих причин може бути неплатоспроможним, хоча при цьому будуть високі значення коефіцієнтів ліквідності.

Однією з найважливіших характеристик економічного стану підприємства в ринковій економіці є його фінансова стійкість. Це такий стан фінансових ресурсів підприємства, при якому воно може вільно маневрувати грошовими коштами і

шляхом ефективного їх використання здатне забезпечити безперервний процес виробничо-господарської діяльності, а також провести при цьому необхідні витрати на його розширення та оновлення. У світовій і вітчизняній економіко-аналітичній практиці розроблено низку систему показників-індикаторів, що характеризують фінансову стійкість підприємства. До цих показників можна віднести наступні:

1. Коефіцієнт фінансової незалежності (власності, автономії, концентрації власного капіталу, платоспроможності) ($K_{ф.н.}$) – один з найважливіших показників, що характеризує стійкість фінансового стану підприємства, його незалежність від позикових засобів, розраховується як відношення власних коштів до загальної суми балансу:

$$K_{ф.н.} = \frac{p.380}{p.640}.$$

Нормативне значення цього коефіцієнта $\geq 0,5$ [10]. Збільшення коефіцієнта автономії свідчить про те, що підприємство є фінансово стійким, стабільним і незалежним від зовнішніх кредиторів.

2. Коефіцієнт фінансової залежності ($K_{ф.з.}$) – це загальна сума балансу (валюта), поділена на власний капітал:

$$K_{ф.з.} = \frac{p.640}{p.380}.$$

Цей показник є зворотним коефіцієнту фінансової незалежності. Він показує, скільки одиниць сукупних джерел припадає на одиницю власного капіталу. Коли значення цього коефіцієнта наближається до одиниці, то це є свідченням того, що власники повністю фінансують своє підприємство, якщо перевищує одиницю – тоді, навпаки, збільшується частка позикового капіталу і втрачається фінансова незалежність. При абсолютній величині цього коефіцієнта, рівній, наприклад, 1,2, це свідчить, що в кожній 1,2 грн., вкладеній в активи аналізованого підприємства, 20 коп. десь позичено.

3. Коефіцієнт маневреності власного капіталу (власних коштів) (K_M) – розраховується як відношення власних оборотних коштів (чистого оборотного капіталу) до власного капіталу:

$$K_M = \frac{p.260 - p.620}{p.380}.$$

Цей коефіцієнт характеризує ступінь мобілізації власного капіталу, показує, яка його частина використовується для фінансування поточної діяльності, тобто яка частина вкладена в оборотні кошти, а яка капіталізована. Чим вище цей показник, тим більше забезпечується гнучкість у використанні власних коштів підприємства. Оптимальне значення цього коефіцієнта 0,4 – 0,6 [7].

4. Коефіцієнт концентрації позикового (залученого) капіталу (фінансової напруженості, заборгованості) ($K_{п.к.}$) – розраховується як відношення позикового капіталу (довгострокових і поточних зобов'язань) до загального капіталу (валюти балансу):

$$K_{п.к.} = \frac{p.480 + p.620}{p.640}.$$

Високе значення цього коефіцієнта свідчить про велику міру довіри до підприємства з боку банків. І, навпаки, низька величина даного показника говорить про неспроможність підприємства отримати кредити в банку, що викликає настороженість до нього інвесторів і кредиторів.

5. Коефіцієнт фінансового ризику (плече фінансового важеля, коефіцієнт фінансового левериджу, коефіцієнт співвідношення позикового і власного капіталу) ($K_{ф.р.}$) – розраховується відношенням позикового капіталу до власного:

$$K_{ф.р.} = \frac{p.480 + p.620}{p.380}.$$

Цей коефіцієнт показує, скільки позикових коштів припадає на 1 грн. власного капіталу. Нормальне співвідношення позикового і власного капіталу дорівнює 1, що означає рівність позикових і власних коштів [15]. Збільшення значення цього показника в динаміці свідчить про зростання частки позикового капіталу, посилення залежності підприємства від зовнішніх інвесторів і кредиторів, тобто про деяке зниження фінансової стійкості, і навпаки. Наведений показник є найбільш загальною оцінкою фінансової стійкості підприємства.

6. Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів ($K_{д.з.}$) – це відношення величини довгострокових зобов'язань до загальної суми довгострокового і власного капіталу:

$$K_{д.з.} = \frac{p.480}{p.480 + p.380}.$$

Збільшення значення цього показника в динаміці свідчить про посилення залежності підприємства від зовнішніх інвесторів і кредиторів, тобто про погіршення його фінансової стійкості.

7. Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел ($K_{ф.н.к.д.}$) – це відношення власного капіталу до загальної суми власного і довгострокового капіталу:

$$K_{ф.н.к.д.} = \frac{p.380}{p.480 + p.380}.$$

8. Коефіцієнт довгострокових зобов'язань ($K_{д.з.}$) – є відношення довгострокових зобов'язань до загальної суми залучених коштів (довгострокові плюс поточні зобов'язання):

$$K_{д.з.} = \frac{p.480}{p.480 + p.620}.$$

Коефіцієнт показує, наскільки аналізоване підприємство залежить від довгострокових зобов'язань у загальній величині позикових коштів, його нормативне значення менше 0,2 - 0,3 [16].

9. Коефіцієнт поточних зобов'язань ($K_{п.з.}$) – обчислюється як відношення величини поточних зобов'язань до загальної суми залучених коштів (довгострокових і поточних зобов'язань)

$$K_{п.з.} = \frac{p.620}{p.480 + p.620}.$$

Коефіцієнт показує на скільки підприємство залежить від поточних зобов'язань у загальній величині позикового капіталу, його нормативне значення менше 0,5 – 0,6 [16].

10. Коефіцієнт самофінансування (фінансування, фінансової стійкості) ($K_{с.ф.}$) – розраховується як відношення власного капіталу до позикового (довгострокових і поточних зобов'язань):

$$K_{с.ф.} = \frac{p.380}{p.480 + p.620}.$$

Цей коефіцієнт показує співвідношення між власними і позиковими коштами, характеризує можливість покриття власним капіталом позикових

коштів. Рекомендоване значення ≥ 1 [16]. Даний показник є зворотним до коефіцієнта фінансового ризику.

Слід зазначити, що не існує єдиних однозначних критеріїв для розглянутих показників фінансової стійкості підприємства. Їх значення часто залежать від виду діяльності, галузі, ринкової ситуації, репутації підприємства (неплатежів, порушення фінансової дисципліни) та ін., що слід враховувати при аналізі й оцінці фінансового стану. Порівняльний аналіз наведених вище відносних показників фінансової стійкості дає можливість об'єктивно відобразити реальну фінансову ситуацію, що склалася на підприємстві.

Важливою характеристикою фінансового стану підприємства і його стійкості є забезпеченість матеріальних оборотних коштів, тобто запасів (З), стійкими (плановими) джерелами їх фінансування (ДФЗ), до яких належать: власний оборотний капітал (ВОК), короткострокові банківські кредити і позики під товарно-матеріальні цінності – $K_{\text{тмц}}$ (р.500 пасиву балансу), кредиторська заборгованість по товарних операціях – $KЗ_{\text{т}}$ (р.520+р.530+р.540 пасиву балансу). Власний оборотний капітал можна визначити за формулою

$$\text{ВОК} = \Pi_1 + \Pi_2 + \Pi_3 - A_1,$$

де Π_1, Π_2, Π_3 - підсумки I, II, III розділів пасиву балансу (відповідно р.380, р.430 і р.480);

A_1 – підсумок розділу активу балансу (р.080).

Цей же показник (ВОК) можна розрахувати і за такою формулою:

$$\text{ВОК} = A_2 - \Pi_4,$$

де A_2 – підсумок II розділу активу балансу “Оборотні активи” (р.260);

Π_4 – підсумок IV розділу пасиву балансу “Поточні зобов’язання” (р.620).

Одним з критеріїв оцінювання фінансової стійкості підприємства є надлишок чи нестача планових джерел коштів для формування запасів, відповідно до якого виділяють такі типи поточної фінансової стійкості підприємства:

1. Абсолютна фінансова стійкість – це ситуація, при якій запаси (З) менші від суми власного оборотного капіталу (ВОК):

$$З < \text{ВОК}.$$

де З – обсяг запасів підприємства (Р.100÷140 активу балансу)

Для більш точної оцінки джерел фінансування запасів можна розрахувати і проаналізувати коефіцієнт забезпечення запасів власними оборотними коштами (К), який в цій ситуації дорівнюватиме:

$$K = \frac{BOK}{З} > 1.$$

2. Нормальна фінансова стійкість, при якій запаси менше від суми власного оборотного капіталу і кредитів банку під товарно-матеріальні цінності ($K_{ТМЦ}$):

$$З = BOK + K_{ТМЦ}$$

і відповідно: $K = \frac{BOK + K_{ТМЦ}}{З} = 1.$

3. Нестійкий (передкризовий) фінансовий стан, коли відбувається порушення платоспроможності, але зберігається можливість відтворення рівноваги платіжних засобів і платіжних зобов'язань за рахунок залучення тимчасово вільних джерел засобів ($T_{ВД}$) в оборот підприємства (непростроченої заборгованості персоналу з оплати праці, бюджету за податковими платежами, органам соціального страхування, резервного фонду та ін.):

$$З = BOK + K_{ТМЦ} + T_{ВД},$$

і відповідно: $K = \frac{BOK + K_{ТМЦ} + T_{ВД}}{З} = 1.$

При цьому слід зазначити, що фінансова нестійкість підприємства є припустимою, коли виконуються наступні умови:

- а) виробничі запаси і готова продукція дорівнюють сумі короткострокових кредитів і позикових коштів, які беруть участь у формуванні запасів або перевищують її;
- б) незавершене виробництво і витрати майбутніх періодів дорівнюють величині власного оборотного капіталу або менші від неї.

4. Кризовий фінансовий стан, коли підприємство знаходиться на межі банкрутства, за якого запаси і витрати більші величини власних оборотних коштів, кредитів під товарно-матеріальні цінності та залучених тимчасово джерел засобів:

$$З > BOK + K_{ТМЦ} + T_{ВД},$$

і відповідно: $K = \frac{BOK + K_{ТМЦ} + T_{ВД}}{З} < 1.$

У цій ситуації рівновага платіжного балансу забезпечується за рахунок прострочених платежів з оплати праці, позичок банку, постачальникам, бюджету та ін. Це означає, що підприємство знаходиться в кризовій ситуації. Для виходу з цього положення керівництву підприємства треба негайно виявити причини такого становища і розробити заходи щодо відтворення фінансової стійкості.

Фінансова стійкість підприємства обумовлена значною мірою його діловою активністю, яка проявляється насамперед у швидкості обороту наявних коштів. Оборотність капіталу означає, наскільки швидко кошти, вкладені в активи підприємства, перетворюються в реальні гроші. Від цього залежать кінцеві результати роботи підприємства – обсяг реалізованої продукції і прибуток і, кінець кінцем, – ліквідність, платоспроможність та фінансова стійкість суб'єкта господарювання. Аналіз ділової активності полягає в дослідженні різноманітних коефіцієнтів оборотності всього сукупного капіталу (основного і оборотного або їх окремих частин), до яких можна віднести наступні:

1. Коефіцієнт оборотності капіталу (коефіцієнт трансформації, кількість оборотів, капіталовіддача) (K_0) – показує, скільки грошових одиниць реалізованої продукції принесла кожна одиниця активів, тобто це кількість оборотів, що їх роблять кошти підприємства за аналізований період, обчислюється відношенням чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (B) до середньої вартості (середнього залишку) капіталу або його окремих частин (K):

$$K_0 = \frac{B}{K} .$$

Чим більше оборотів здійснюють активи, тим з меншою їх сумою підприємство може виконати програму виробництва і реалізації продукції, що позитивно буде характеризувати його фінансово-економічну діяльність.

Аналогічно розраховують коефіцієнти оборотності основних засобів і оборотних коштів, тобто шляхом ділення виручки від реалізації продукції відповідно на середню вартість основних засобів і середній залишок оборотних коштів.

2. Коефіцієнт закріплення (завантаження) капіталу (капіталомісткість) (K_3) – показує, скільки коштів припадає на 1 грн. реалізованої продукції (послуг). Це є показник, обернений до коефіцієнта оборотності капіталу, визначається за формулою

$$K_3 = \frac{K}{B} = \frac{1}{K_0}.$$

Зростання цього показника в динаміці – негативна тенденція, що свідчить про зниження ефективності використання капіталу підприємства.

Середня вартість (середній залишок) капіталу і його окремих частин визначається за середньою хронологічною: 0,5 суми на початок періоду плюс залишки на початок кожного наступного місяця плюс 0,5 залишку на кінець аналізованого періоду, результат ділиться на кількість місяців у звітному періоді.

3. Середня тривалість одного обороту капіталу в днях (T_0) – це показник швидкості оборотності коштів підприємства, який показує, за скільки днів у середньому кошти здійснюють один оборот, визначається діленням днів у періоді (D) на коефіцієнт оборотності капіталу (K_0):

$$T = \frac{D}{K_0}, \text{ або } T = \frac{K \cdot D}{B},$$

де D – кількість днів у звітному періоді (рік – 360 днів, квартал – 90, місяць – 30 днів).

Скорочення тривалості одного обороту в днях свідчить про прискорення оборотності капіталу і, як наслідок, відбувається його вивільнення з обігу, що приводить до підвищення ефективності діяльності підприємства.

Сума вивільнених з обороту у зв'язку з прискоренням чи додатково залучених засобів в оборот при уповільненні оборотності капіталу визначається множенням одноденної виручки від реалізації продукції на зміну тривалості обороту:

$$\Delta K = \frac{B}{D}(T_1 - T_0), \text{ грн.},$$

де ΔK - сума вивільнених з обороту (або додатково залучених) засобів під впливом змін у швидкості обертання засобів; T_1 , T_0 – середня тривалість одного обороту капіталу відповідно в поточному і базисному періодах.

4. Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів ($K_{M.3.}$) – характеризує швидкість реалізації товарно-матеріальних запасів підприємства (ф.1.р.100 ÷ р.140), визначається за формулою

$$K_{M.3.} = \frac{B}{M},$$

де M – середня вартість матеріальних запасів.

Зниження величини цього показника свідчить про те, що збільшується сума виробничих запасів і незавершеного виробництва. Чим вище цей коефіцієнт, тим більш ліквідну структуру мають оборотні кошти, тим стійкіше фінансове становище підприємства.

Оборотність матеріальних запасів у днях (T_M) розраховується діленням тривалості аналізованого періоду на коефіцієнт оборотності ($K_{M.3.}$).

5. Коефіцієнт оборотності готової продукції ($K_{Г.П.}$) – обчислюється відношенням чистого доходу (виручки) від реалізації до середнього розміру готової продукції за балансом (ф.1.р.130):

$$K_{Г.П.} = \frac{B}{Г},$$

де $Г$ – середня величина готової продукції.

6. Коефіцієнт оборотності власного капіталу ($K_{ВК}$) – показує ефективність використання власного капіталу підприємства, розраховується як відношення виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньої величини власного капіталу:

$$K_{ВК} = \frac{\text{ф.2.р.035}}{\text{ф.1.(р.380.зр.3. + р.380.зр.4): 2}}.$$

Збільшення величини цього коефіцієнта свідчить про поліпшення фінансового стану підприємства.

7. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості ($K_{ДЗ.}$) – визначається діленням виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) на середню величину дебіторської заборгованості:

$$K_{ДЗ} = \frac{\text{ф.2.р.035}}{\text{ф.1.(}\Sigma(\text{р.150} \div \text{р.210})\text{зр.3} + \Sigma(\text{р.150} \div \text{р.210})\text{зр.4): 2}}.$$

Цей коефіцієнт характеризує швидкість оборотності дебіторської заборгованості підприємства за аналізований період і показує, скільки разів за даний період обернулися кошти, вкладені в розрахунки. Чим вище його значення, тим, як правило, краще, тому що підприємство швидше отримує оплату за рахунками.

8. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості ($K_{к.з.}$) – розраховується відношенням виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньої величини кредиторської заборгованості:

$$K_{к.з.} = \frac{\phi.2.p.035}{\phi.1.(\Sigma(p.500 + p.520 \div p.600)_{р3} + \Sigma(p.500 + p.520 \div p.600)_{р4}) : 2}$$

Цей коефіцієнт свідчить про розширення або зниження комерційного кредиту, надаваного підприємству. Його зростання означає збільшення швидкості оплати заборгованості підприємства, зниження – зростання покупок у кредит.

9. Строк погашення (період інкасації) дебіторської ($T_{д.з.}$) та кредиторської заборгованості ($T_{к.з.}$) – показує середній період погашення в днях дебіторської або кредиторської заборгованості підприємства, розраховується діленням тривалості аналізованого періоду (D) на відповідний коефіцієнт оборотності дебіторської ($K_{д.з.}$) або кредиторської заборгованості ($K_{к.з.}$):

$$T_{дз} = \frac{D}{K_{дз}}; \quad T_{кз} = \frac{D}{K_{кз}}$$

Чим більше період погашення дебіторської заборгованості, тим вище ризик її непогашення.

У ході економічної діагностики доцільно співставити строк погашення кредиторської заборгованості зі строком погашення дебіторської заборгованості, в результаті чого можна зробити відповідні висновки щодо умов комерційного кредитування. Якщо строк погашення дебіторської заборгованості перевищує строк погашення кредиторської заборгованості, то підприємство швидше розраховується за своїми зобов'язаннями, але більш повільно одержує оплату за свою продукцію з боку дебіторів.

10. Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості ($K_{д.к.з.}$) – розраховується за формулою

$$K_{дкз} = \frac{D_з}{K_з},$$

де $D_з$, $K_з$ – відповідно сума дебіторської і кредиторської заборгованості підприємства.

Цей коефіцієнт показує спроможність підприємства розрахуватися зі своїми кредиторами за рахунок дебіторів. Якщо $K_{\text{ДКЗ}} > 1$, це свідчить про те, що дебіторська заборгованість перевищує кредиторську. При $K_{\text{ДКЗ}} < 1$, навпаки, кредиторська заборгованість перевищує дебіторську. На думку деяких вчених-економістів, ця ситуація свідчить про раціональне використання коштів підприємства, оскільки воно залучає в оборот більше коштів, ніж відволікає з обороту. Проте бухгалтері-практики таку ситуацію оцінюють негативно, оскільки підприємство повинно систематично погашати свої борги незалежно від стану дебіторської заборгованості. Виходячи з цього, ми приєднуємося до думки тих спеціалістів-економістів, які вважають, що значення цього показника має дорівнювати одиниці ($K_{\text{ДКЗ}} = 1$) [16].

11. Тривалість операційного циклу в днях ($T_{\text{ОЦ}}$) – це період часу між придбанням підприємством товарно-матеріальних запасів для здійснення ним своєї діяльності й одержанням коштів від реалізації виробленої з них продукції, визначається за формулою

$$T_{\text{ОЦ}} = T_{\text{М}} + T_{\text{ДЗ}},$$

де $T_{\text{М}}$ – оборотність матеріальних запасів у днях (термін обороту запасів, тривалість обороту запасів); $T_{\text{ДЗ}}$ – строк погашення дебіторської заборгованості в днях (період інкасації, термін обороту дебіторської заборгованості).

12. Тривалість фінансового циклу в днях ($T_{\text{ФЦ}}$) – це період між оплатою кредиторської заборгованості і погашенням дебіторської, тобто це період часу, протягом якого кошти підприємства відвернені з обороту, розраховується за формулою

$$T_{\text{ФЦ}} = T_{\text{ОЦ}} - T_{\text{КЗ}},$$

де $T_{\text{ОЦ}}$ – тривалість операційного циклу; $T_{\text{КЗ}}$ – строк погашення кредиторської заборгованості (термін обороту кредиторської заборгованості).

Якщо тривалість операційного і фінансового циклів скорочується, то це свідчить про позитивну фінансово-економічну діяльність підприємства.

Аналізуючи ділову активність підприємства, крім вивчення динаміки наведених вище показників, обов'язково треба дослідити виконання планових показників, що характеризують його діяльність, а також проаналізувати ефективність використання ресурсів, від якої прямо залежить фінансовий стан господарюючого суб'єкта.

Для прогнозування і оцінки потенційного банкрутства прибутково працюючого підприємства і вжиття випереджувальних заходів, спрямованих на запобігання такому банкрутству, слід проводити систематичний фінансовий моніторинг (експрес-аналіз фінансового стану) за допомогою таких показників:

1. Коефіцієнт Бівера (K_B) – цей показник характеризує здатність підприємства генерувати надходження коштів у достатньому обсязі для погашення своїх зобов'язань, розраховується як відношення суми чистого прибутку і нарахованої амортизації до загальної величина довгострокових і поточних зобов'язань (тут і далі: ф.1 – це форма №1 „Баланс”, ф.2 – відповідно форма №2 „Фінансові результати”):

$$K_B = \frac{\text{Чистий прибуток} + \text{Амортизація}}{\text{Довгострокові зобов'язання} + \text{Поточні зобов'язання}} = \frac{\text{ф.2 п.220} + \text{ф.2 п.260}}{\text{ф.1 п.480} + \text{ф.1 п.620}}$$

Відповідно до „Методичних рекомендацій з виявлення ознак неплатоспроможності підприємства й ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства або доведення до банкрутства”, затвердженими наказом Мінекономіки України від 17.01.2001р. №10, якщо значення цього показника протягом тривалого часу (1,5 – 2 року) не перевищує 0,2, це свідчить про формування незадовільної структури балансу. Рекомендоване значення коефіцієнта Бівера за міжнародними стандартами перебуває в інтервалі 0,17 – 0,4 [15].

2. Модель Альтмана (індекс Z , Z – рахунок Альтмана, Z – модель Альтмана, індекс Альтмана, індекс кредитоспроможності, п'ятифакторна модель Альтмана) – найбільш поширений метод оцінки ймовірності банкрутства підприємства, запропонований Е. Альтманом у 1983 р., являє собою п'ятифакторну модель Z – рахунку:

$$Z = 0,717 X_1 + 0,847 X_2 + 3,107 X_3 + 0,42 X_4 + 0,995 X_5,$$

$$\text{де } X_1 = \frac{\text{Власний оборотний капітал}}{\text{Сума активів (валюта балансу)}} = \frac{\text{ф.1 п.260} - \text{ф.1 п.620}}{\text{ф.1 п.280}} ;$$

$$X_2 = \frac{\text{Нерозподілений прибуток}}{\text{Сума активів(валюта балансу)}} = \frac{\text{ф.1 п.350}}{\text{ф.1 п.280}} ;$$

$$X_3 = \frac{\text{Прибуток до оподаткування}}{\text{Сума активів(валюта балансу)}} = \frac{\text{ф.2 п.170}}{\text{ф.1 п.280}} ;$$

$$X_4 = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Позиковий капітал}} = \frac{\text{ф.1 п.380}}{\text{ф.1 п.480} + \text{ф.1 п.620}} ;$$

$$X_5 = \frac{\text{Виручка від реалізації}}{\text{Сума активів (валюта балансу)}} = \frac{\text{ф.2.р.035}}{\text{ф.1.р.280}}.$$

Граничне значення цього коефіцієнта дорівнює 1,23. Якщо величина $Z < 1,23$, то це свідчить про високу ймовірність банкрутства підприємства, тоді як величина $Z > 1,23$ є ознакою невеликої його ймовірності [10, 22].

3. Дискримінантна модель Лісу (Z_L), яку він розробив у 1972 р. для Великобританії, має таке вираження:

$$Z_L = 0,063 X_1 + 0,092 X_2 + 0,057 X_3 + 0,001 X_4,$$

$$\text{де } X_1 = \frac{\text{Оборотний капітал}}{\text{Сума активів}} = \frac{\text{ф.1.р.260} + \text{ф.1.р.270}}{\text{ф.1.р.280}};$$

$$X_2 = \frac{\text{Прибуток від реалізації}}{\text{Сума активів}} = \frac{\text{ф.2.р.050}}{\text{ф.1.р.280}};$$

$$X_3 = \frac{\text{Нерозподілений прибуток}}{\text{Сума активів}} = \frac{\text{ф.1.р.350}}{\text{ф.1.р.280}};$$

$$X_4 = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Позиковий капітал}} = \frac{\text{ф.1.р.380}}{\text{ф.1.р.480} + \text{ф.1.р.620}}.$$

Граничне значення показника Ліса $Z_L = 0,037$, якщо $Z_L < 0,037$ – підприємству загрожує банкрутство [6, 10, 22, 25]

4. Модель Таффлера (Z_T), яку він розробив у 1997 р., має наступний вигляд:

$$Z_T = 0,03X_1 + 0,13X_2 + 0,18X_3 + 0,16X_4,$$

$$\text{де } X_1 = \frac{\text{Прибуток від реалізації}}{\text{Короткострокові зобов'язання}} = \frac{\text{ф.2.р.050}}{\text{ф.1.р.500} + \text{ф.1.р.510} + \text{ф.1.р.520}};$$

$$X_2 = \frac{\text{Оборотний капітал}}{\text{Зобов'язання}} = \frac{\text{ф.1.р.260} + \text{ф.1.р.270}}{\text{ф.1.р.640} - \text{ф.1.р.380}};$$

$$X_3 = \frac{\text{Короткострокові зобов'язання}}{\text{Сума активів}} = \frac{\text{ф.1.р.500} + \text{ф.1.р.510} + \text{ф.1.р.520}}{\text{ф.1.р.280}};$$

$$X_4 = \frac{\text{Виручка від реалізації}}{\text{Сума активів}} = \frac{\text{ф.2.р.035}}{\text{ф.1.р.280}}.$$

Якщо значення Z_T більше 0,3, то дане підприємство має непогані довгострокові перспективи, при величині $Z_T < 0,2$ – існує ймовірність банкрутства [6, 22].

5. Модель Спрінгейта (Z_C) – інтегральний показник, за допомогою якого здійснюється оцінка ймовірності визнання підприємства банкрутом, має наступний вигляд:

$$Z_C = 1,03 X_1 + 3,07 X_2 + 0,33 X_3 + 0,4 X_4,$$

де X_1 – відношення оборотних активів до загальної вартості усіх активів підприємства; X_2 – відношення суми прибутку (до сплати податків та відсотків) до загальної вартості усіх активів підприємства; X_3 – відношення суми прибутку (до сплати податків) до короткострокової заборгованості підприємства; X_4 – відношення обсягу продажу підприємства до загальної вартості всіх його активів (валюти балансу).

Якщо $Z_C < 0.862$, то це свідчить, що фінансовий стан підприємства нестабільний і воно є потенційним банкрутом. При $Z_C > 2,45$ загроза банкрутства є мінімальною [6, 29].

6. Модель показника ризику банкрутства підприємства (R), запропонована вченими Росії [25], має наступний вигляд:

$$R = 8,38 K_1 + K_2 + 0,054 K_3 + 0,63 K_4 ,$$

де K_1 – відношення оборотного капіталу до валюти активу; K_2 – відношення чистого прибутку до власного капіталу; K_3 – відношення виручки від реалізації до валюти активу; K_4 – відношення чистого прибутку до загальної суми витрат.

При зменшенні величин K_1, K_2, K_3, K_4 ризик банкрутства підприємства збільшується (див. табл. 10.4.).

Таблиця 10.4. – Залежність ймовірності банкрутства підприємства від значення R .

Значення R	Ймовірність банкрутства, %
Менше 0	Максимальна (90 - 100)
0 - 0,18	Висока (60 - 80)
0,18 – 0,32	Середня (35 - 50)
0,32 – 0,42	Низька (15 - 20)
Більше 0,42	Мінімальна (до 10)

7. Дискримінантна факторна модель діагностики банкрутства підприємств (Z_C), яку запропонувала Г.В. Савицька [22], має такий вираз:

$$Z_C = 0,111 X_1 + 13,239 X_2 + 1,676 X_3 + 0,515 X_4 + 3,80 X_5,$$

де X_1 – відношення власного оборотного капіталу до величини оборотних активів; X_2 – відношення оборотного капіталу до величини основного капіталу; X_3 – коефіцієнт оборотності сукупного капіталу; X_4 – рентабельність активів підприємства; X_5 – коефіцієнт фінансової незалежності (відношення власного капіталу до валюти балансу).

При використанні цієї моделі константою порівняння є число 8. Якщо величина $Z_C > 8$, то ризик банкрутства підприємства незначний або його немає зовсім. При значенні $Z_C < 8$ є ризик банкрутства: від 8 до 5 – невеликий, від 5 до 3 – середній, менше 3 – великий, менше 1 – стовідсоткова фінансова неспроможність підприємства.

Застосування наведеної вище моделі до вивчення діагностики ризику банкрутства сільськогосподарських підприємств показало, що вона дає можливість досить швидко і точно оцінити ступінь ймовірності такого банкрутства [22].

8. Коефіцієнт відновлення (втрати) платоспроможності (K_B) – один із засобів перевірки та прогнозування реальної можливості платоспроможності підприємства або можливості втратити її протягом певного часу, розраховується діленням розрахункового коефіцієнта покриття до його встановленого (нормативного) значення:

$$K_B = \frac{K_{п1} + \frac{6}{T}(K_{п1} - K_{п0})}{K_{пн}}$$

де $K_{п1}$, $K_{п0}$ – величина коефіцієнта покриття відповідно на кінець і початок звітнього періоду;

$K_{пн}$ – нормативна величина коефіцієнта покриття;

6 – період відновлення платоспроможності в місяцях;

T – звітний період у місяцях.

Якщо коефіцієнт відновлення платоспроможності буде менший за 1, то це свідчатиме про те, що підприємство в найближчі 6 місяців не має реальної можливості відновити платоспроможність. І навпаки, якщо величина коефіцієнта відновлення виявиться більшою за 1, то це означатиме, що в підприємства є реальна можливість відновити свою платоспроможність протягом 6 місяців [7,22,29].

Слід зазначити, що не всі з розглянутих критеріїв можуть бути розраховані безпосередньо за даними бухгалтерської звітності, для цього потрібна додаткова інформація, особливо, що коли йдеться про критичні (нормативні) їх значення. Це означає, що для об'єктивної оцінки і діагностики фінансового стану підприємства і прогнозування його ймовірного банкрутства критерії повинні бути більш

деталізовані в розрізі окремих галузей економіки на основі відповідних аналітико-статистичних даних.

Завершаючи аналіз фінансового стану підприємства, необхідно зробити відповідні висновки й запропонувати низку заходів і пропозицій, направлених на його подальше покращення. В особливо важких випадках слід докорінно переглянути тактику і стратегію підприємства щодо його виробничої програми, організації праці і її стимулювання, ефективності використання виробничого, технічного і трудового потенціалу, скоригувати маркетингову, інвестиційну, цінову і кадрову політику стосовно внутрішніх і зовнішніх механізмів фінансової стабілізації даного суб'єкта господарювання.

Контрольні запитання

1. Значення аналізу фінансового стану підприємства.
2. Напрямки аналізу фінансового стану підприємства.
3. Горизонтальний і вертикальний аналіз бухгалтерського балансу.
4. Показники, що характеризують майновий стан підприємства.
5. Класифікація статей активу балансу за ступенем ліквідності.
6. Оцінка ліквідності балансу.
7. Основні показники ліквідності.
8. Основні показники фінансової стійкості.
9. Оцінка поточної фінансової стійкості підприємства.
10. Показники ділової активності підприємства.
11. Оцінка потенційного банкрутства підприємства.